

Рис. 5: 1.- Біл. нос. 2011 P.IV №7, 2.- Біл. нос. 2011 P.IV №46,
3.- Біл. нос. 2011 P.IV №178

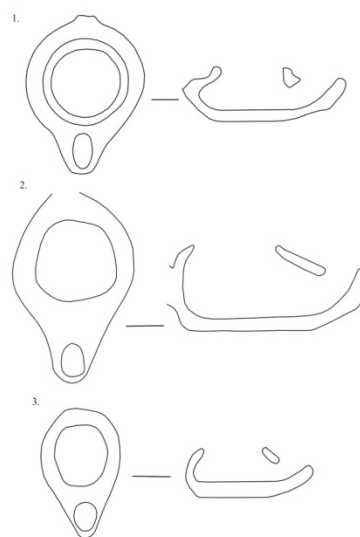

Рис. 6: 1.- Біл. нос. 2011, P.IV CK182 №329,
2.- Біл. нос. 2012, P.IV 05 190 №888, 3.- Біл. нос. 2012 P.IV Я.192 №197

УДК 908(477.72)«19»

Гринь В.А.

здобувач III курсу спеціальності

014.03 Середня освіта (Історія),

Херсонський державний університет, м. Херсон,

науковий керівник – Г.М.Михайленко, к.і.н., доцент

ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ ХЕРСОНА ПОЧАТКУ ХХ СТ. НА ОСНОВІ МЕМУАРНИХ ДЖЕРЕЛ

***Анотація.** У дослідженні розглядається можливість реконструкції історичного портрету міста Херсону за допомогою мемуарних джерел*

***Ключові слова:** мемуари, Херсон, урбаністика, місто, історія*

Одним з популярних напрямків історичних досліджень характеризується звертанням до історії особистостей, їх погляду на соціально-політичні процеси свого часу. У зв'язку з цим спостерігається інтерес до вивчення особових джерел, зокрема мемуарної літератури, що є носієм історичної самосвідомості окремої особи [1, с. 98]. Безперечно, важливість мемуарної літератури, як історичного джерела, перш за все визначається не у викладені історичних фактів, а у суспільно-політичній думці викладеній у них, тобто мемуари постають відображенням своєї епохи. На сьогоднішній день помітний вплив на вивчення мемуарних джерел справив інтерес суспільства до національної та етнічної історії загалом та історії особистостей зокрема [2, с. 102-105].

Висвітлення історії Херсонщини та Херсона у дореволюційний період надзвичайно складне. Нині існує низка праць науковців до в деякій мірі висвітлюють дану тематику, наприклад праці С.Г. Водотики, В.А. Пархоменка та інших [3, 4]. Однак, це питання характеризується великим дефіцитом джерельної бази. Найбільшим та найгрунтовнішим мемуарним нарисом можна вважати спогади Йосифа Векслера «Херсон и его жители».

Автор в хронологічному порядку та досить докладно викладає те, що запам'ятав з часу свого проживання в місті. Свою розповідь він почав з самого заснування міста, але в цілому так характеризує розвиток міста в кінці ХІХ-початку ХХ століть: «У житті міста Херсона можна розрізнити два періоди: перший тривалий, період тихого спокійного, розміреного життя і другий багатий подіями. Ці два періоди різко відрізняються один від одного. На межі цих двох періодів стояли Лютнева революція, і потім Жовтнева революція 1917 року. Жовтнева революція абсолютно змінила весь життєвий уклад.

Життя в Херсоні, до революції зазвичай протікала тихо, без всяких струсів, населення жило, за звичкою, розміреним життям. З роками вироблялися звички. У масі своїй, населення не пред'являло ніяких претензій, не виявляло ніяких прагнень. В Херсоні, тихому провінційному губерньському місті, люди знали один одного»[5, с. 23-25].

Важливе місце займають мемуарні джерела у питанні вивчення етнічних стосунків та взаємодій: «Місто відзначалось своєю мультикультурністю, адже населення міста становили в основному українці, росіяни, греки та євреї. Євреї головним чином займалися торгівлею. На державну службу їх не приймали, в навчальні заклади також була дорога закрита» [5, с. 30].

Мемуари відіграють не останню роль у вивченні транспортної системи країни та зв'язку між містами регіону: «Херсон мав зв'язок з Одесою і з Миколаєвом і з населеними пунктами вгору по Дніпру до Олександрівська (нині Запоріжжя). Залізниця між Херсоном і Миколаєвом була проведена тільки в 1905 році, а раніше, для переїзду користувалися влітку пароплавом, а взимку коли річка замерзала, можна було їхати в кареті, запряженій парою худих коней. Доводилося їхати тільки таким транспортом, так як іншого не було. Влітку, з початку навігації, йшли пароплави в Миколаїв, Одесу і вгору по Дніпру. Між Одесою і Херсоном йшли щодня пароплави «Суворов», «Граф Тотлебен», – це були колісні пароплави. Такий транспортний зв'язок цілком влаштував жителів і торгових ділків. Криголамів тоді ще не було, так що коли Дніпро замерзав, Херсон залишався відрізнаним від постачання, але торговці запасалися товарами і продуктами на 4 місяці, так що жителі не страждали від нестачі продуктів» [5, с. 45-48].

На основі мемуарних джерел можна проаналізувати роботу владних структур, а особливо цікаво поглянути на це очима звичайного жителя міста, адже автор мемуарів зазначає, що у масштабах невеликого міста всі знали один-одного і поліції на вулицях міста було не так вже й багато[5, с. 56].

Поліція вела боротьбу з кримінальними елементами, а жандармерія з політичними злочинцями, злочини відбувались, проте досить у незначній кількості, представників з жителів міста, що були схильні до порушення закону представники поліції знали.

Говорячи про політичну активність, яка зазвичай досить добре висвітлюється у дослідженнях, то Херсон є гарним прикладом провінційного міста, що реагує на глобальні політичні рухи в державі: «Життя вибило людей з колії, всі стали енергійними, рухливими, стали цікавитися політикою».

Раніше, до революції, політикою ніхто не цікавився. Були якісь підпільні гуртки, але жителі їх не знали і не знали чим вони займаються[5, с. 84].

У 1905 році вони активізувалися, поширювали прокламації, загалом, вели агітаційно-пропагандистську викривальну роботу. Цих людей в Херсоні було

мало, і активну роботу з виробництва революції і повалення царського режиму вони виробляти не могли.

Російська маса дотримувалася старого режиму, вірили в непорушність влади та в царя.

Робоча частина населення була релігійна, ходила до церкви, виконувала обряди. Звичайно, і серед російських робітників була революційно налаштована молодь, але в такому місті як Херсон підприємств було мало і організованої робочої сили було теж мало [5, с. 91].

Так як революційний рух наростав і наближався 1905 рік з революційними виступами робітників, то царський уряд змушений був випустити Маніфест 17 Жовтня. Наступного дня, в місті під час обговорення політичної ситуації, стався єврейський погром, що тривав три дні.

Організація єврейських погромів для відволікання мас від революції, було в ті роки неприємною і не красивою подією, яка знижувала авторитет уряду в очах громадської думки.

Уряд намагався якось згладити це враження. Більш активні члени поліції і жандармерії, про яких населення знало як причетних до організації погромів уряд переводив в інші міста, щоб заспокоїти громадську думку.

Так, після погром 1905 року з Херсона були прибрані помічник пристава та один жандарм.

Цілком природно, що серед пригнобленої маси виділялися євреї активні революціонери, які проводили революційну роботу разом з усією іншою масою революціонерів. Після революції, коли революційна робота велася відкрито і була більш активною, виявилися цілий ряд євреїв активістів, революціонерів.

Після поразки революції 1905-1907 рр. настав спад у революційному русі, тимчасове затишшя. Можна було ходити вночі спокійно і безпечно по вулицях. Почалася підготовка до нових революційних виступів. Революційні гуртки пішли в підпілля і вели агітаційно-пропагандистську роботу [4, с. 14].

Поступово революційні настрої, як протест проти існуючого режиму наростав.

У великих містах країни, де були великі виробництва з великою кількістю промислового пролетаріату, в революційний рух поступово залучалися маси робітників, а в такому місті як Херсон, де не було промислових підприємств або ж було мало, революційна пропаганда не охоплювала всіх верств населення [5, с. 103-105].

На фоні розгортання подій в місті Херсон можна проаналізувати реакцію звичайних жителів Російської імперії на політичну ситуацію країни, наприклад, І.Н. Векслер зазначає: «Після придушення генеральної репетиції революції 1905-1907 років, настала до деякої міри затишшя. Ставлення між населенням і владою встановилося хороше».

Отже, Херсон та Херсонська губернія у дореволюційний період характеризуються як типові периферійні місцевості Російської імперії, що не були великої мірою інтегровані в загальноімперські політичні хвилювання, а зміни лише частково відбивалися на житті місцевих. Саме ці характерні риси розвитку Херсона на початку ХХ ст. можемо прослідкувати і в мемуарах.

Так, на основі мемуарних джерел, можна висвітлювати та дивитись з нової точки зору на різні історично-культурні процеси нашої історії. Нині головним завданням у цьому напрямку історичних досліджень можна визначити пошук та

залучення широкого кола нових джерел, задля їх подальшого опрацювання, наприклад через опитування, з метою залучення даних сімейних архівів, чи робота в архівних установах. Наступним завданням можна визначити створення каталогу-реєстру мемуарів. Все це дозволить полегшити науковцям зрозуміти перебіг тих чи інших суспільно-політичних та історичних процесів, через призму погляду їх сучасників.

Список використаних джерел:

1. Бойко А. В. Джерела з історії Південної України. Запоріжжя: РА «Тандем – У», 2005. Т. 4: Мемуари та щоденники. Ч.1. Книга 1. 120 с.
2. Бойко А. В. Джерела з історії Південної України. Запоріжжя: РА «Тандем – У», 2006. Т.9: Мемуари та щоденники. Ч. 2. 632 с.
3. Водотика С.Г. Використання мемуарів на уроках історії: Херсонщина 1900-1921 рр. у спогадах наших земляків. *Таврійський вісник освіти*. Херсон, 2003. №2. С.37-45
4. Пархоменко В.А. Національно-визвольна боротьба та революційні події 1914-1921 рр. в українській мемуаристиці: монографія. Миколаїв: Іліон, 2014. С. 480
5. Векслер И.Н. Херсон и его жители. Запоріжжя: Тандем-У, 2005. 119 с.

УДК 94 (477) "1938" +341.652

Грозна Ю.С.

головний науковий працівник
Державний архів Одеської області, м. Одеса

«... ПОКАЗАНИЯ СЛЕДСТВИЕМ НЕ БЫЛИ ПРОВЕРЕНЫ. ПОСТАНОВИЛИ: РАССТРЕЛЯТЬ»

Анотація: У статті розглядається конкретний випадок системного свавілля та абсолютної недбалості слідчого апарату радянського НКВС в Одесі 1937-1938 років, внаслідок чого громадянин був зроблений «польським агентом» та вбитий

Ключові слова: Великий терор, репресії, поляки, Одеса, розстріл

Назва статті – цитата зі справи за звинуваченням Олександра Павловича Водзинського, 1899 року народження, поляка, члена ВКП(б), у шпигунстві за п. «а» ст. 54-1 КК УРСР.¹

Олександр Павлович Водзинський заарештований 27.07.1938 р. 09.10.1938 р. постановою трійки при УНКВС по Одеській області засуджений до вищої міри покарання та 23.11.1938 р. розстріляний. Однак, через рік після виконання вироку, 22 листопада 1939 р., те саме УНКВС по Одеській області припинило справу «в порядку п. «а» ст. 4 КПК УРСР», тобто «за відсутністю складу злочину». У нескінченній низці розстрільних, табірних і виселенських

¹ Справа НКВС Української РСР № 134263, потім архівна справа УМДБ по Одеській області № 1240п, а після передачі до Державного архіву Одеської області - справа № 13 фонду Р-8065, опис 2.